

Begäret av bilder på kungafamiljen tillgodoses av både skvallerpresen och kungliga årsböcker. Cecilia Åse undersöker hur den officiella bilden förmedlas och frågar sig vilken roll kvinnokroppen spelar i skapandet av ett nationellt vi.

En nationell njutning: Kropp och kön i kungliga årsböcker Cecilia Åse

I romanen *Livläkarens besök* skildrar P O Enquist kärleksrelationen mellan drottning Caroline Mathilde – en ung engelsk kvinna som skickats till Danmark för att gifta sig med den efterblivne envåldshärskaren Christian VII – och kungens livläkare, upplysningsmannen Johann Friedrich Struensee. Vid ett tillfälle promenerar drottningen genom täta skogsbuskage, utom synhåll för den kungliga uppvaktningen, tillsammans med den man som senare skall bli hennes älskare:

Plötsligt kunde hon säga allt till honom. Nej, inte allt. Hon kunde fråga honom varför alla blev upprörda när hon red i manskläder; då kunde han svara. Men hon kunde inte fråga varför hon utkorats att bli denna kungliga ko som skulle betäckas. Hon kunde inte säga: varför skall jag kalva regenter. Varför är jag den första och högsta när jag bara är ett avelsdjur, den nedersta och lägsta.¹

Denna artikel handlar om hur föreställningar om kvinnokroppen sammanlänkas med konstruktioner av nationell gemenskap inom ramen för en modern diskurs kring den kungliga familjen och svensk monarki. Utgångspunkten är att både den konstitutionella monarkin och kungen och drottningen som nationella symboler representerar föreställningar såväl om kropp och kön som om nationell gemenskap och identitet. Att konstruktioner av kön och nation hänger samman lyfts fram av många feministiska forskare.² Alla nationer vilar på tydliga könskonstruktioner menar exempelvis Anne McClintock.³ Dessutom har själva kvinnokroppen ofta fått framstå som en symbolisk arena för föreställningar om nationen.⁴ Detta betyder att nationen feminiseras och sexualiseras men också att föreställningar om kvinnligt och manligt länkas till föreställningar om det nationella.

Med analytisk fokus på hur föreställningar om kropp, kön och sexualitet kopplas samman

med föreställningar om nation, nationell tillhörighet och gemenskap analyserar jag i den här artikeln ett urval kungliga års- och jubileumsböcker som utkommit under perioden 1973–2000.⁵ Årsböckerna har ett slags halv-officiell prägel och syftar till att (re)presentera och synliggöra kungahuset för allmänheten. Information om resor och statsbesök, invigningar och medaljutdelningar blandas med beskrivningar av födelsedagar, skolavslutningar och fotografier av kungabarn som leker med sina husdjur. Framställningarna har en tillbakablickande karaktär, redogör för året som gått, och består till stor del av bilder. Innehållet är ofta banalt och känslöst och tilltalet är familjärt.

Medieforskarna Daniel Dayan och Elihu Katz har myntat begreppet mediehändelse ("media event") för att beteckna just det slags mediematerial som presenterar aktörerna direkt för en publik och där offentliggörandet, medieringen, är materialets egentliga syfte.⁶ Konkret kännetecknas denna mediegenre bland annat av en ceremoniell inramning och tydliga bildkonventioner samt av att känslor av delaktighet och lojalitet reproduceras hos betraktaren.⁷ Min tanke är att när det gäller års- och jubileumsböckerna är det just medieringen, den visuella uppvisningen, som är budskapet. Detta innebär att även om materialet beskriver vad kungaparet har gjort – exempelvis att kungen varit på älgjakt och drottningen haft på sig en prickig dräkt – så är varken jakten eller dräkten det som faktiskt förmedlas. Det viktiga är inte vad som berättas utan *att* det berättas. Hur många älgar som sköts likväl som vilket mönster dräkten faktiskt hade är ointressant – däremot är det betydelsefullt att det är just detta slags information som förmedlas och hur det gestaltas i materialet. Följaktligen ställer jag i min analys frågor

kring *hur* föreställningar om kropp, kön och sexualitet gestaltas och förmedlas i materialet och *hur* dessa föreställningar relaterar till och vävs samman med konstruktioner av det nationella. På vilka sätt görs kvinnokroppen delaktig i att producera en nationellt kodad känslsamhet och hur kan detta förstås i könsmaktermer?

Monarki och nationell gemenskap

Kungahuset anses vanligtvis symbolisera historia, tradition, tillhörighet och ursprung. De är viktiga inslag i de historiska processer som konstruerat föreställningar om nationen, om nationell samhörighet och identitet: frågan om nationalism kan överhuvudtaget inte skiljas från frågan om monarki, menar Michael Billig.⁸ Samtidigt framstår monarkin som något av en anakronism i moderna demokratier. Att ämbetet som statschef är ärftligt måste anses strida mot principer om jämlikhet och meritokrati.

Ofta föreställs monarkins legitimitet botten i den dragningskraft som ligger i att levande personer symboliserar och förkroppsligar en nationell politisk gemenskap.⁹ Tanken anknyter till en förmodern föreställning om kungens två kroppar som innebar att monarken förutom sin privata, naturliga och dödliga kropp också ansågs ha en offentlig, metaforisk och odödlig kropp.¹⁰ Den offentliga kungakroppen symboliserade den politiska gemenskapen. Moderna nationalstater visualiseras däremot i regel som kvinnor och symboliseras av kvinnokroppar; Moder Svea, Britannia, Marianne.¹¹ Joan Landes menar att demokratiska nationalstater på så sätt bygger på en förändring i symbolik från en konkret kunglig kropp till en symbolisk kvinnogestalt, en förskjutning från "konungens sakrala kropp till abstrakta föreställningar om nationen".¹²

I en svensk kontext har den nationella symboliken inte förändrats på det sätt som Landes beskriver. Det finns ingen enkelriktad förskjutning från föreställningar om nationen som kungens kropp(ar) till nationen som (begärlig) kvinnokropp. Statschefen är i Sverige en monark som representerar och symboliserar en demokratisk nation. Samtidigt återfinns en kvinnogestalt, Moder Svea, som en nationell symbol. Möjligen kan detta förstås i termer av att i Sverige har demokrati skrivits och skrivs in i den kungliga kroppens och den kungliga familjens symbolik. Demokrati och monarki kopplas symboliskt samman och därmed legitimeras såväl svensk demokrati som den svenska monarkin. När kungen exempelvis öppnar riksdagen sker en dubbel legitimering: som nationell symbol placeras monarken rent konkret inom ramen för den representativa demokratin samtidigt som demokratin länkas till en nationell symbolik.¹³ Dessa dubbellegitimerande processer sker även i relation till kunglig reproduktion och familjebildning. Exempelvis presenteras nyfödda kungabarn för regering och riksdagens talman, regeringsmedlemmar deltar vid familjehögtider som konfirmationer och tronarvingar skall få ett godkännande från statsministern innan de gifter sig.¹⁴

De processer och praktiker varigenom demokrati och monarki vävs samman kan inte frikopplas från formerandet av nationell gemenskap och konstruktionen av ett nationellt "vi". McClintock hävdar att förmågan att framgångsrikt iscensätta nationella evenemang eller spektakel ("national commodity spectacle") är avgörande för om nationer skall lyckas mobilisera känslor av nationell gemenskap:

Vår tid präglas, menar jag, av att vi erfar nationell gemenskap i första hand genom

spektakel. [...] Man skulle kunna säga att nationalismens styrka har varit dess förmåga att skapa känslor av folklig delaktighet genom att iscensätta kollektiva nationella spektakel.¹⁵

Grundtanken är att nationalism formeras genom visuella och ritualiserade företeelser som exempelvis sport, militärparader, nationell populärkultur och genom rituella nationella objekt som flaggor, uniformer, kartor och flygbolag.

Med dess fokus på storslagenhet och känslsamhet avviker McClintocks resonemang från en gängse karaktäristik av moderna nationalstater såsom präglade av en lågmäld och ofta osynliggjord nationalism. Patrik Hall menar exempelvis att det svenska samhället kännetecknas av en institutionaliserad nationalism.¹⁶ Denna institutionalisering medför att nationalismen naturaliseras och framstår som självklar och oproblematiserad. Tanken anknyter till Michael Billigs påpekande att framgångsrika nationsbyggen tenderar att bli förgivettagna. Han använder begreppet "banal nationalism" för att begreppsfasta de vardagliga sociala praktiker och fenomen som reproducerar nationen.¹⁷

Utifrån Billigs resonemang är monarkin i Sverige banal i den meningen att den ofta tas för given och framstår som trivial och självklar. Kungahuset är en del av det vardagliga livet i Sverige, från pengar och frimärken till löpsedlar och årligen återkommande TV-sända nobelfester. Samtidigt gestaltas, i exempelvis årsböckerna, det kungliga livet som sensationellt och storslaget. Jag ser inte detta som en motsättning utan menar att monarkins betydelse för formerandet av svensk nationell gemenskap kan förstås i termer av att den är *samtidigt* banal och spektakulär. Det som

gestaltas i års- och jubileumsböckerna handlar helt enkelt om livet och om tiden som går: barnafödande, födelsedagar, familjefester, åldrande och död. När dessa vardagslivets händelser rör medlemmar av kungafamiljen utspelar sig emellertid ett slags nationellt spektakel som formerar ett nationellt ”vi” och som – just genom att det som utspelar sig är så banalt – också mäktar formera och reproducera nationellt kodade känslor av delaktighet, lojalitet, medkänsla och glädje.

Reproduktion och barnafödande

I Sverige är kungen statschef. Han representerar och symboliserar den svenska nationen. Detta ämbete och denna symboliska status ärver – under förutsättningar som regleras i successionsförordningen – hans bröstarvingar. Ärftlig tronföljd innebär att de kungligas reproduktion knyts ihop både med nationens historia och ursprung och med dess framtid: ”Konungen är död! Leve Konungen!”. I grundlagen anges att:

successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande ha därvid företräde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande.¹⁸

Den konstitutionella monarkins fortlevnad bygger på barnafödande och därmed på en kontroll av kvinnors sexualitet och reproduktion: avkommans härkomst måste kunna garanteras.

Arvsprincipen medför att befruktning och barnafödande får stor offentlig betydelse. I en

jubileumsbok från 1975 konstateras att hovet ställer sig tveksamt inför Carl XVI Gustafs äktenskapsplaner med hänsyn till kvinnans ”ålder och ovissheten om hon kan föda en son”.¹⁹ Framfödandet av kungabarn omges av ritualer: drottningen väljer födelsevittne, de nyfödda presenteras för regeringen, salut avlossas.

I årsböckerna blir graviditeter nationella angelägenheter. Riksmarskalkämbetets meddelande att drottningen väntar barn ”utlöste en glädjevåg [...] Under drygt ett halvår skulle nationen få leva i spänd förväntan.”²⁰ Vidare tillskrivs den nationella gemenskapen en omsorg om den gravida kroppen:

Hur orkar hon? Så var det många som frågade sig då kungaparet gav sig iväg på ännu ett statsbesök i januari månad. Drottningen var gravid i femte månaden [...] och den diskret grönmålade ambulans som följde sällskapet för drottningens skull kom aldrig till användning.²¹

När kungabarn föds frammanas en kollektiv nationell glädje. ”Inte bara mamma och pappa, kung Carl XVI Gustaf och drottning Silvia, gladde sig åt detta välskapta barn. Hela svenska folket gladde sig med dem. Äntligen föddes en riktig prinsessa!”²² Händelsen kopplas samman med nationell stolthet i relation till andra länder. Världen har väntat på besked: ”budskapet om det nya kungabarnet [gick] ut över världen”.²³ Fotografier på den unga familjen påstås tilldra sig internationellt intresse: ”På en enda eftermiddag spreds fotografierna av den lyckliga familjen på Solliden över jordklotet. Den lyckliga familjen – denna var nu ett faktum, som hela världen fick lära känna.”²⁴

Det är tydligt att kvinnokroppen är såväl ett

medel för monarkins fortlevnad som ett medel för skapandet av ett nationellt "vi". Kungliga barnafödslar blir ett kitt som binder samman kungahuset med nationen: att regenten reproducerar sig innebär även reproduktion av nationen. Visserligen är kvinnors barnafödande en förutsättning för denna reproduktion men kvinnor som gifts in i och föder barn inom den kungliga familjen inlemmas i nationen via en man. Det är genom äktenskap med en regerande eller blivande monark som kvinnans kropp, graviditet och barnen hon föder betraktas som kungliga och blir en nationell angelägenhet.²⁵ I diskursen osynliggörs eller nedtonas ofta kvinnans biologiska bidrag till barnet.²⁶ I materialet finns en ofta reproducerad officiell dopbild som föreställer fyra generationer kungliga män: kvinnorna, inklusive spädbarnets mor, är inte avfotograferade. Att det är en manlig genealogi som reproduceras är uppenbart, och även rent visuellt är den över-

väldigande manlig (bild 1). Denna genealogi understryks också vid tillfällen som exempelvis blivande statschefers myndighetsceremonier. "Eders majestät, kära pappa... så inledde kronprinsessan sitt första tal i Rikssalen på Stockholms slott."²⁷ Moderskap reduceras här till en förmedlande länk mellan olika generationer av regenter.

Denna konstruktion av kvinnor som bärare av och symboler för det nationella medför att kvinnor har svårt att agera och handla i direkt relation till nationen. Medan kvinnor i allmänhet är de som i symbolisk mening bär upp nationen förnekas de status av självständigt handlande subjekt i relation till den nationella gemenskapen.²⁸ Kvinnors kroppar skrivs in i nationalistiska projekt och betydelsegörs som del av ett slags kollektiv nationell kropp. På så sätt görs kvinnokroppen till ett verktyg som utnyttjas och används i nationens namn. Detta medför bland annat, påpekar

bild 1
Femtio år med kungen:
Från lillprins till
monark,
Albert Bonniers förlag,
1996, s 12.

Julie Mostov, att våldtäkt och andra sexuella övergrepp på kvinnor kan förstås i termer av ett skändande av nationen.²⁹

I års- och jubileumsböckerna är det tydligt hur kvinnokroppen används för att reproducera nationen och föreställningar om det nationella. Graviditet och barnafödande skrivs in i en diskurs där kungabarn föds för monarkins och landets skull. Via den födande kvinnokroppen kopplas kungahuset samman med en känslomässig gemenskap: ”hela svenska folket gladdes sig”. Kvinnokroppen möjliggör nationens och monarkins fortlevnad, den är nödvändig för att reproducera såväl föreställningar om monarkin som om nationen.

Sexualitet och viljan att se

Samtidigt som kungen är statschef och symboliserar nationen Sverige, menar jag att kvinnokropp, graviditet och barnafödande är nödvändiga för att monarken framgångsrikt skall kunna bära upp denna nationella symbolik. I relation till kvinnokroppen sker här ett slags dubbel identifikation: kungens hustru är också folkets, ”hans” drottning är också ”vår” drottning. Författaren Julie Burchill skriver om sin längtan att göra prinsessan Diana till ”sin”. Burchill vill, som hon uttrycker det, ”bara ha kvar bilden av henne från den där dagen då hon, som vid ett massbröllop i en religiös sekt, gifte sig med oss allihopa”.³⁰

Vid bröllop är identifikationen mellan en kung och ett nationellt ”vi” oerhört tydlig i års- och jubileumsböckerna: ”Klockan stod på 12:21 och det var lördag den 19 juni 1976 då unge kungen fick en hustru och landet en drottning.”³¹ Processerna är samtidiga, monarken och nationen är utbytbara. De gifter sig båda två: ”Kungen sätter diamantringen på sin hustrus finger och Sverige har fått en ny drottning”.³² Vidare är det inte bara kungahuset och

regentens släkt utan hela nationen som bjuder till bröllop: ”Hela Stockholm – ja, hela Sverige – var på fötter denna härliga högsommardag. Vackert? Bedövande vackert!”³³ I materialet formas en nationell delaktighet i själva bröllopsceremonin. ”Vi” var med och ”vi” kan minnas: lördagen den 19 juni kommer att gömmas ”i våra hjärtan som ett skimrande lyckligt minne”.³⁴

Kungens enskilda livshistoria blir också det nationella kollektivets historia; det som ”vi” har varit med om. Att kungen och folket kopplas samman genom inskrivning i tid och historia är ett genomgående tema i materialet. Avgörande ögonblick i hans och nationens liv sammanfaller. Detta syns också i samband med bröllop. De beskrivs – i dubbel mening – som historiska ögonblick:

Och visst var hon skön, Silvia Renate, den utvalda. När hon vid kung Carl Gustafs sida skred uppför gången i Storkyrkan, gjorde hon det samtidigt i den svenska historien.³⁵

Tillträdet till den svenska historien är dock för den utvalda villkorat inte bara av att hon valts ut utan också av att hon blir godkänd av folket. I materialet förmedlas detta genom beskrivningar som att hon ”tog hela svenska folket med charm”, och ”blev genast mycket populär”, folket ”tog henne genast till sitt hjärta” och den folkliga välvilja som visas henne ”saknar kända motsvarigheter”.³⁶ Kungens val av maka bekräftas och legitimeras därmed av ett nationellt ”vi”. Folkets godkännande kräver att den blivande drottningen visas upp. Folket skall se: hennes kropp skall beskådas och bedömas.

[P]å lördagen, dagen efter eklateringen, trädde paret fram inför allt folket. Man

gör sig inte skyldig till minsta överdrift om man säger att Silvia Renate tog hela svenska folket med charm. Hon är bländande vacker, har ett avväpnande leende och är helt visst den vackraste drottningen på Sveriges tron.³⁷

När folket godkänner monarkens val av hustru formas en folklig delaktighet i hans kärleksförhållande. Folket beskrivs som ett slags tredje part i äktenskapet. ”Händer sträcktes genom vimlet, man ville röra vid kvinnan som givit nytt liv åt det svenska hovet, en människa av kött och blod, en ung drottning vid kungens sida”.³⁸ Känslomheten i materialet är påfallande. Det är som om inte bara kungen utan hela folket blir allt mer förälskade i den blivande drottningen. Detaljer kring hennes fysik och förmågor kommenteras. Hon är ett par centimeter längre än sin blivande make, hon kan spela dragspel – närmare bestämt kostervalsen – och är karaktärsfast och glad men samtidigt behärskad.³⁹ I takt med att bröllopet närmar sig lär folket känna bruden ännu bättre:

Under Silvias strövtåg i Stockholm kunde svenska folket också med egna ögon upptäcka att Silvia inte alls var så lång som man tidigare fått veta. I själva verket var hon någon centimeter kortare än kungen.⁴⁰

Denna delaktighet i monarkens äktenskap innebär att kvinnan formeras som åtråvärd inte bara i relation till sin make utan även i relation till ett nationellt ”vi”. Det är en delaktighet i begär. Att han begär henne och finner henne åtråvärd, motsvaras av att folket tillskrivs ett kollektivt begär av att se henne. Och genom det faktum att hon ses som vacker legitimeras och tillfredsställs folkets begär.

Jublet steg mot sommarhimlen, flaggor smattrade, människorna jublade i mångdubbla led. Över allt i gamla stan hängde folk ut från högt belägna fönster. Alla ville se Den Vackraste Drottningen på Sveriges tron.⁴¹

I års- och jubileumsböckerna tillskrivs allmänheten en vilja att se, ett slags visuell åtrå, i relation främst till drottningen men även till andra kvinnor och barn i kungafamiljen: ”de allra flesta vill ta sig en riktig god titt på kungabarnen”.⁴² De årliga officiella fotograferingarna emotses med spänning, de är ”bilder som hela världen väntat på”, det var ”äntligen dags för det svenska folket att återse sin kronprinsessa”.⁴³ Vilka kläder och frisyrier som bärs vid högtidliga tillfällen anses vara föremål för ”nyfikenhet, beskådan och beundran”.⁴⁴ Att denna åtrå – denna längtan att få se – också blir tillfredsställd är tydligt i materialet. Tillfredsställelsen kopplas till den skönhet och charm som tillskrivs de avfotograferade. Prinsessan, konstateras i materialet, var ”söt, solbränd och naturlig. Precis som man ville ha sin kronprinsessa”.⁴⁵

Kvinnokropp och utseende

Njutningen i att få betrakta och tillfredsställelsen i att det beskådade lever upp till förväntningar om kvinnlighet, skönhet och charm är oerhört tydlig i års- och jubileumsböckerna. Drottningens kropp beskrivs som en uppenbarelse: ”Tv-tittarna [...] kunde njuta av åsynen av drottning Silvia konverserande sin bordskavaljer”.⁴⁶ Hon är helt enkelt någonting som ”tål att beskådas”.⁴⁷ Som ett slags mantra upprepas i materialet uttalanden om att drottningen är ”föremål för allas blickar”, att hon ”fångade allas blickar”, var ”strålande vacker”, ”bländande skön”, ”rasande söt”, ”vacker som en sagodrottning” och ”väckte stor beundran”.⁴⁸

Kvinnokroppen betydelsegörs här som just en kropp, ett stycke materia. Detta kan förstås i termer av hur kombinationer av makt och seende, begär och blickar, formerar och bestämmer relationen mellan kvinnor och män. Susan Sontag skriver: ”En man är alltid synlig. Det är kvinnor som blir betraktade”.⁴⁹ John Berger uttrycker en liknande tanke när han beskriver kopplingen mellan att bli sedd och förvandlas till en sevärighet.

Män gör och kvinnor är. Män betraktar kvinnor. Kvinnor ser sig själva bli betraktade. Detta bestämmer inte bara de flesta relationer mellan män och kvinnor, utan också kvinnors relation till sig själva. Kvinnans inre betraktare är en man. På så sätt gör hon sig själv till ett objekt – till ett ting att beskåda [...]⁵⁰

Under rubriken ”Drottning Silvias många ansikten” presenteras i en jubileumsbok tolv ansiktsbilder av drottningen. I texten som inleder denna bildsvit (bild 2) är viljan och längtan att få betrakta och njutningen när detta blir tillfredsställt uppenbar:

Varhelst drottning Silvia visar sig väcker hon stor och berättigad uppmärksamhet. Ständigt i passande kreationer och hattar när situationen så bjuder. Drottning Silvia tvekar inte att tänja på sin garderob och prövar gärna nya kombinationer. Här har vi samlat tolv bilder tagna under det lyckliga året som skildrar fest och vardag. Men det handlar naturligtvis inte bara om kläder – drottning Silvia är en levande människa som alltid har nära till skrattet. En varm blick, ett leende, ett skratt. Det är kanske därför hon är så älskad.⁵¹

Beskrivningarna av kläder, klänningar, dräkter, hattar och smycken visar hur kvinnokroppen putsas, kläs på, friseras och tillrättaläggs för att med framgång kunna uppfattas som en märkvärdighet, något särskilt och speciellt. Förtingligandet är så totalt att det i texten måste påpekas att det rör sig om en levande människa. Dessa beskrivningar av detaljer i klädedräkt och utseende handlar om att själva njutningen med att se den kungliga kvinnokroppen hänger ihop med förtingligandet, med den objektifiering som formeras i text och bild. Det nationella ”vi”:et betittar en sevärighet. Tillsammans njuter ”vi” av ett åtråvärt objekt.

Kvinnokroppen görs till något värdefullt att betrakta på flera olika sätt. Kläder, smycken, hår och håruppsättningar beskrivs och kommenteras. I dessa beskrivningar är detaljriktigheten slående, konkretionen löper i det närmaste amok. Exempelvis avbildas ofta håruppsättningar. Själva håret är då i centrum och man kan inte se personens ansikte: ”i den konstfulla håruppsättningen var ett band av briljanter invirat”.⁵² Klänningarna – deras färg, material och hur de är skurna – kommenteras och beskrivs, liksom smyckena. ”Vit, fotsid galaklänning som lämnade axlarna bara”, ”benvit hatt och cape över en ljus dräkt”, ”i lila organza blev hon kremlbankettens absoluta drottning”.⁵³

När juveler och smycken beskrivs gestaltas kvinnokroppen som en scen på vilken en nationell historia utspelar sig. Kroppen pryds med dessa (kron)juveler och blir därmed beslagtagen av nationen, av monarkin och det förflutna. Det är rikets guldskatter som smyckar hennes kropp. De guldskatter som tidigare regenter samlat på sig och låtit förfärdiga:

De svenska kronjuvelerna förvarades i ett extra tungt pansarskåp, som noga beva-

kades av tysk säkerhetspolis. Vid gala-middagen [...] var drottningen klädd i en champagnefärgad klänning till drottning Sofias glittrande diadem, som består av 528 briljanter.⁵⁴

Särskilt tydlig är denna koppling till nationell historia och det förflutna i samband med bröllop. Såväl ringar som diadem, slöjor och växter skrivs in i historien: slöjan som ”tidigare burits av prinsessorna Birgitta och Desirée, arvgods från prins Eugen till brudgummens mor, prinsessan Sibylla”, diademmet som ”kronprinsessan Josephine fick när hon gifte sig med Oscar I. Prins Eugen gav det i bröllopsgåva till prinsessan Sibylla” och myrtenkvisten som ”plockades på ett träd som planterats av kungens farmor, kronprinsessan Margareta.”⁵⁵

Kvinnokroppen möjliggör i detta samman-

hang att nation, historia och monarki kopplas ihop och reproduceras. Den ställs till nationens förfogande. Detta blir tydligt även i samband med statsbesök. Formellt är det statschefen ensam som gör statsbesök, drottningen företräder inte nationen, men hennes kropp, utseende och kläder tillskrivs stor betydelse just vid statsbesök. Drottningens beskrivna skönhet kopplas här samman med en nationell stolthet i relation till andra nationer: ”vi” skall vara glada och stolta över att ”vi” har en sådan vacker drottning. Det är också tydligt hur kvinnokroppens utseende inordnas i, gestaltar och reproducerar föreställningar om de ”andra” nationerna. Hon klär sig i rött för att ”hylla de ryska värdarna”, bär kimono vid ett statsbesök i Japan och inför en resa till Saudi-Arabien sys det upp en garderob långärmade och höghalsade klänningar.⁵⁶

bild 2

Det lyckliga året, Askild & Kärnekull, 1978, s 58-59.

Inte bara drottning Silvias egen skönhet blev med rätta beundrad under statsbesöket i Saudi-Arabien. Även hennes garderob gjorde araberna häpna och förtjusta. Deras religion förbjuder ju att kvinnan öppet visar något av sina former eller någon bit av sin hud.⁵⁷

När det gäller beskrivningar av statsbesök är det tydligt att kvinnokroppen är något som en manlig statschef har med sig och som kan användas, exempelvis genom att kläs i rött eller långärmat, för att visa respekt för eller för att hylla andra nationer och nationella ledare. Vid dessa besök är kvinnokroppen helt enkelt en tillgång för nationen. Detsamma gäller i relation till den egna nationella tillhörigheten och gemenskapen. Genom att bära folkdräkt eller Sverigedräkt anses de kvinnliga medlemmarna av kungafamiljen hylla Sverige. Deras kroppar lånar sig till detta. Vid exempelvis nationaldagsfirande bär regelmässigt drottning och prinsessor Sverigedräkt (bild 3). Varken kung eller prinsar bär folkdräkt.

Historikern Johanna Valenius menar att folkdräkter och nationella dräkter skriver in kvinnor i en position där de tvingas bära upp nationella föreställningar.⁵⁸ Det är ett slags börda som handlar om att kvinnokroppen och kvinnors utseende tenderar att utnyttjas för skilda typer av nationella projekt: att föda barn, att visas upp, att hylla utländska stater och statsmän genom sin klädedräkt. Det finns en samtidighet i att reduceras till kropp och överhuvudtaget inte vara i besittning av sin egen kropp.⁵⁹ En drottning är helt enkelt till för ett nationellt "vi", hon är till för "oss" att avnjuta. "Vi hade tur!" konstaterar en jubileumsbok och fortsätter "inte bara Carl Gustaf kan skatta sig lycklig över en så charmerande och sympatisk hustru. Konungariket Sverige

kan också glädja sig åt att ha fått en drottning som så väl representerar sitt land."⁶⁰

Naturliggjord nationell njutning

Analysen av års- och jubileumsböckerna visar hur konstruktioner av kön och nation hela tiden vävs samman och hur könsordningen och nationsordningen bekräftar och förstärker varandra. Kvinnokroppen möjliggör monarkins fortlevnad och genom barnafödande kopplas kungahuset samman med nationell gemenskap. Viljan att se och njutningen i att betrakta den kungliga kvinnokroppen är en nationellt kodad njutning som både är strukturerad av och upprätthåller föreställningar om kön och sexualitet och om nation. Konstruktionen av ett nationellt "vi" som vill betrakta den kungliga kvinnokroppen legitimerar både monarkin som statskick och den svenska nationen som bas för politisk gemenskap. I och med att kvinnokroppen gestaltas och beskrivs som vacker och åtråvärd framstår viljan att betrakta som legitim och kan bli tillfredsställd på ett självklart och oproblematiskt sätt.

När föreställningar om nationell gemenskap och identitet skrivs in i kvinnokroppen feminiseras och sexualiseras nationen. Att erotisering av nationen/kvinnan samtidigt formerar mäns medborgarskap har lyfts fram i feministisk teori.⁶¹ Tanken är att manlig politisk gemenskap och jämlikhet konstrueras kring ett kollektivt begär av den symboliska kvinnogestalt som förkroppsligar nationen. I den diskurs kring kunglighet som jag undersökt i denna artikel ser detta annorlunda ut. Genom att kungen symboliserat och förkroppsligat nationell gemenskap – han har varit utbytbar med ett nationellt "vi" – så har den svenska nationen rent konkret symboliserats av en man, inte av en kvinna eller av en erotiserad

bild 3
Vårt kungapar 17, Semic, 1992, s 47.

kvinnokropp.⁶² Däremot har ett kollektivt nationellt begär riktats mot drottningen. Nationell gemenskap har på så sätt snarast konstruerats kring *delaktighet* i ett manligt begär av en vacker och åtråvärd kvinnokropp. Drottningen har varken förkroppsligat eller symboliserat nationen. Hennes betydelse har istället handlat om att bekräfta såväl sin makes som den nationella gemenskapens heterosexualitet och virilitet.

Denna genomgång av svenska års- och jubileumsböcker tydliggör att den konstitutionella monarkin som statsform – med den koppling till reproduktion, blodsband och förfäder som arvsprincipen aktualiserar – för

med sig en naturalisering av såväl könsordningen som nationen. Monarkin naturaliserar etablerade föreställningar om nation, historia, kön, heterosexualitet och kropp samtidigt som dessa föreställningar också naturaliserar monarkin. Därigenom formeras en nationell och heteronormativ gemenskap. Dessutom underbyggs de känslamma och sentimentala dimensionerna av nationell samhörighet genom att en identifikation med medlemmar av kungafamiljen framstår som naturlig. De är människor precis som ”vi”, de gifter sig, får söta barn och är tonårsföräldrar.⁶³ Banaliteten i det hela – att kungafamiljen består av ”vanliga” människor och att det som utspelar

sig är det ”vanliga” livet fast i förstorad och förhålligad form – möjliggör detta slags nationalistiska och självbekräftade känslsamhet.

Noter

- 1 Per Olov Enquist: *Livläkarens besök*, Pan Norstedts 1999, s. 201.
- 2 Se exempelvis Anne McClintock: *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Contest*, Routledge 1995; Jan Jindy Pettman: *Wordling Women. A Feminist International Politics*, Routledge 1996; Nira Yuval-Davis: *Gender and Nation*, Sage Publications 1997.
- 3 McClintock 1995, s. 353.
- 4 Se exempelvis Anu Koivunen: ”Moderns kropp, fädrens land – nationell film som konstteknologi”, *Dialoger - feministisk filmteori i praktik*, Tytti Soila (red.), Aura Förlag 1997; Klaus Theweleit: *Mansfantasier*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion 1995.
- 5 Årligen utges i Sverige ett antal årsböcker som behandlar kungliga aktiviteter under året, dessutom utges årsböcker i samband med födelsedagar och andra jubileer. Genomgången av material inför denna artikel omfattar samtliga årgångar 1973–2000 av *Vårt kungäpar*, Förlags AB Semic, och *Det kungliga året*, Natur och Kultur/Legend, samt ett urval av övriga jubileumsböcker, bland annat det praktverk som Bonniers förlag gav ut med anledning av kungens femtioårsdag *Femtio år med kungen: från lillprins till monark*, Albert Bonniers förlag 1996.
- 6 Daniel Dayan och Elihu Katz: *Media Events. The Live Broadcasting of History*, Harvard University Press 1994.
- 7 Dayan och Katz 1994, s. 8 f; jämför även Tom Olsson: ”Den politiska föreställningen”, *Picturing Politics. Visual and textual formations of modernity in the Swedish Press*, Karin Becker et al (red.), JMK Rapportserie, Stockholms universitet 2000.
- 8 Michael Billig: *Talking of the Royal Family*, Routledge 1992, s. 30.
- 9 Jämför Henrik Berggren: ”När vi nästan avskaffade kungen”, *För Sverige i tiden?*, Eva-Lotta Hultén (red.), Atlas 2003.
- 10 Karin Tegenborg Falkdalen: *Kungen är en kvinna. Retorik och praktik kring kvinnliga monarker under tidigmodern tid*, Umeå universitet 2003, s. 98 f.
- 11 För analyser av dessa symboliska kvinnogestalter se Anne Helmreich: ”Domesticating Britannia: Representations of the Nation in Punch: 1870–1880”, *Art, Nation and Gender: Ethnic Landscapes, Myths and Mother-figures*, Tricia Cusack och Sighle Bhreathnach-Lynch (red.), Ashgate 2003; Joan B Landes: *Visualizing the Nation. Gender, Representation, and Revolution in Eighteenth-Century France*, Cornell University Press 2001; Charlotte Tornbjær: *Den nationella modern. Moderskap i konstruktioner av nationell svensk gemenskap under 1900-talets första hälft*, Studia Historica Lundensia 2002.
- 12 Landes 2001, s. 12.
- 13 Jämför Neil Blain och Hugh O’Donnell: *Media, Monarchy and Power*, Intellect 2003, s. 43, om hur det brittiska kungahuset överför nationell legitimitet till regeringen i samband med nyvalda premiärministrars ceremoniella besök på Buckingham Palace.
- 14 Exempel på detta slags dubbellegitimerande processer innefattar företeelser som att regering och riksdagens talman överlämnar födelsedags- och lysningspresenter från ”svenska folket” till medlemmar av kungafamiljen.
- 15 Anne McClintock: ”Family Feuds: Gender, Nationalism and the Family”, *Signs*, 1993:44, s. 70. Min översättning.
- 16 Patrik Hall: *Den svenskaste historien. Nationa-*

- lism i Sverige under sex sekler*, Carlsson Bokförlag 2000.
- 17 Michael Billig: *Banal Nationalism*, Routledge 1995.
- 18 Successionsordning 1810:0926, omtryck SFS 1979:935. Skrivningarna i grundlagen innebär att monarkin är kopplad till Carl XVI Gustafs efterkommande. Om inga arvingar finns måste de svenska grundlagarna skrivas om. Kvinnlig – så kallad full kognatisk – tronföljd infördes 1980. Successionsrätt tillkommer endast barn födda inom äktenskapet.
- 19 *Kungen och folket* 1975, s. 55.
- 20 *Vårt kungapar* 1977, s. 36.
- 21 *Vårt kungapar* 1983, s. 46.
- 22 *Vårt kungapar* 1995, s. 54.
- 23 *Vårt kungapar* 1977, s. 54.
- 24 *Vårt kungapar* 1978, s. 3.
- 25 Dynamiken kring kunglig reproduktion i nationer med kvinnliga monarker beskrivs av Billig 1992, se även Julie Burchill: *Diana*, Feminista 2003. Svenska kvinnliga monarkers – som drottning Kristina och Ulrika Eleonoras – inskrivning i diskurser kring moderskap och reproduktion behandlas av Tegenborg Falkdalen, 2003, se även Malin Grundberg: *Ceremoniernas makt. Maktöverföring och genus i Vasatidens kungliga ceremonier*. Nordic Academic Press 2005.
- 26 Jämför riksdagsdebatten, Riksdagens protokoll 1977/78:125, 20/4 1978, kring kvinnlig tronföljd där ett argument mot denna reform bygger på föreställningen att en kvinna inte kan föra en ätt vidare och följaktligen innebär en kvinnlig tronarvinges giftermål att tronen övergår till makens ätt.
- 27 *Vårt kungapar* 1995, s. 65.
- 28 Jämför McClintock, 1995.
- 29 Julie Mostov: "Sexing the nation/desexing the body: Politics of national identity in the former Yugoslavia", *Gender Ironies of Nationalism: Sexing the Nation*, Tamar Mayer (red.), Routledge 2000.
- 30 Burchill 2003, s. 80.
- 31 *Vårt kungapar* 1976 s. 49; *Femtio år med kungen: Från lillprins till monark* 1996, s. 86.
- 32 *Vårt kungapar* 1983, s. 12.
- 33 *Vårt kungapar* 1983, s. 83.
- 34 *Vårt kungapar* 1976, s. 64.
- 35 *Silvia och kungen* 1976, s. 9.
- 36 *Silvia och kungen* 1976, s. 79; *Vårt kungapar* 1998, s. 42; 1983, s. 8; *Drottning Silvias första år* 1977, s. 17.
- 37 *Silvia och kungen* 1976, s. 79.
- 38 *Drottning Silvias första år* 1977, s. 17.
- 39 *Vårt kungapar* 1976, s. 20.
- 40 *Vårt kungapar* 1976, s. 32.
- 41 *Silvia och kungen* 1976, s. 33.
- 42 *Året med kungafamiljen* 1984, s. 95. I materialet tillskrivs allmänheten givetvis också en vilja att se kungen. En vilja som bekräftas genom praktiker som exempelvis att kungen vinkar till folket från en balkong på slottet när han fyller år. Denna vilja att se kungen handlar dock, menar jag, inte om en visuell åtrå. Det är inte hans fysiska gestalt, kläddräkt eller kropp, som beskådas utan snarare hans symboliska status eller position.
- 43 *Vårt kungapar* 1979, s. 2; 1998, s. 50.
- 44 *Vårt kungapar* 1991, s. 12.
- 45 *Vårt kungapar* 1999, s. 62.
- 46 *Vårt kungapar* 1983, s. 71.
- 47 *Vårt kungapar* 1990, s. 58.
- 48 *Det kungliga året* 1991, s. 9; 1992, s. 11; *Vårt kungapar* 1988, s. 7; *Det kungliga året* 1998, s. 37; *Vårt kungapar* 1996, s. 13; *Det kungliga året* 2001, s. 1; *Vårt kungapar* 1983, s. 69.
- 49 Susan Sontag: "Women", *Anne Leibovitz*

- Women*, Random House 1999, s. 23. Min översättning.
- 50 John Berger: *Ways of Seeing*, BBC & Penguin Books 1972, s. 47. Min översättning.
- 51 *Det lyckliga året* 1978, s. 58.
- 52 *Vårt kungapar* 1983, s. 55.
- 53 *Vårt kungapar* 1985, s. 18; 1996, s. 13; *Det lyckliga året* 1978, s. 44.
- 54 *Vårt kungapar* 1979, s. 50.
- 55 *Silvia och kungen* 1976, s. 13.
- 56 *Det lyckliga året* 1978, s. 44; *Vårt kungapar* 1980, s. 40.
- 57 *Vårt kungapar* 1981, s. 32.
- 58 Johanna Valenius: "(Dis)embodying the Nation: Female Figures, Desire and Nation-Building in Early Twentieth Century Finland", *Art, Nation and Gender: Ethnic Landscapes, Myths and Mother-figures*, Tricia Cusack och Sighle Bhreathnach-Lynch (red.), Ashgate 2003, s. 43.
- 59 Jämför Cecilia Åse: *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn*, Liber 2000, s. 101 f.
- 60 *Vårt kungapar* 1991, s. 64.
- 61 Se exempelvis Landes, 2001; McClintock, 1995; Yuval-Davis, 1997.
- 62 Hur dessa konstruktioner och föreställningar kring nation, kropp och kön kan komma att förändras om ämbetet som statschef innehas av en kvinna är inte självskrivet. Karin Tegenborg Falkdalen, 2003, visar i sin avhandling om föreställningar kring auktoritet och kön i relation till regerande drottningar hur ämbetet som monark varit tydligt manligt kodat. Med hänvisning till att en kvinna för närvarande står närmast i tur till den svenska tronen avslutar hon sin framställning med att lämna frågan öppen om en kvinna ännu under 2000-talet måste bli "kung" för att kunna inta positionen som monark.

- 63 Jämför Billig 1992, om hur beskrivningar av kungligas "vanlighet" samtidigt bekräftar att de är annorlunda.

Nyckelord

genusvetenskap, nationalitet, nationella symboler, kroppslighet, kropp, kungafamiljen, drottningen

Keywords

Gender studies, nationality, corporeality, body, monarchy, queen

Summary

National Pleasure: Body and gender in royal yearbooks, by Cecilia Åse, PhD in Political Science, Stockholm University.

This article analyses how representations of gender, sexuality and women's bodies are intertwined with constructions of national identity in Swedish contemporary discourse on monarchy. A number of royal yearbooks from the period 1973-2000 are studied. These books deal with happenings within the royal family during the passed year, from visits of state and the Nobel Prize ceremonies, to anniversaries and children's birthdays. Their content is conventional, sentimental and banal.

As an institution monarchy is dependent upon the royal family successfully reproducing itself. In the yearbooks it is clear how the female body is made to reproduce both the Swedish monarchy and conceptions of the Swedish nation. Through the body giving birth, a sense of national community and popular participation is established, and royal children are considered being born for the sake of the nation, for "our" sake. While women's bodies are necessary for reproducing monarchy, the Swedish nation is represented and symbolized by a male head of state, the king. The queen

is given another function. In the studied year-books the queens body and her proclaimed physical beauty are used as means of constructing and legitimating the heterosexuality and virility both of her husband and of the national community. This means that national identity is linked to a male sexual desire of a (beautiful) female body.

One important conclusion is that monarchy naturalises established conceptions of history, gender, heterosexuality and corporeality at the same time as these conceptions also naturalise monarchy. This reproduces a nationalistic and heteronormative national identity. It also supports the emotional and sentimental underpinnings of national identity by means of making an identification with the royal family appear totally natural: "they" are ordinary people just like "us".

Cecilia Åse

Stockholms universitet
Statsvetenskapliga institutionen
106 91 Stockholm
cecilia.ase@statsvet.su.se